

ВАСИЛЬ НОВОРИНСЬКИЙ

УРИВКИ З КНИГИ «НА ГРАНІ ВІЧНОГО БОЛЮ»

Розділ I

«Національний спротив окупантам – запорука відродження нації»

* * *

*Борітеся – поборете!
Вам Бог помагає...
Тарас Шевченко*

Не мале значення для встановлення патріотичних контактів українського націоналістичного підпілля з нашою родиною мало розташування нашої оселі в кінці крутої вулиці з назвою Клибанівка. Вулиця являла собою рівчасту вузьку покруч, що одним берегом впиралась в обривисті крейдяні пагорби верхнього поля Загороди і Кобаси, а другим, таким же крутим берегом, підпирала наші неширокі городи, котрі, у свою чергу, торкалися грабового Гайка, який сягав лісу Стінка у напрямку міста Поморяни – аж до Бурштин. Під час літніх злив вулиця перетворювалась у недоступний гірський каньйон, по котрому ні проїхати, ні пройти. Тому москалі дуже у крайніх випадках малими гуртами навідувались на цей бандерівський закуток.

Батько мій, як колишній військовий Польської армії (служив при артилерії в Карпатах), змолоду захоплювався технікою. На все велике село Конюхи ровер¹, при сприянні стрія Михайла зі Львова, був тільки у нас. Тож, не тільки сільська книгарня була пов'язана з нашою родиною, а й активна молодь села у нашому клибанівському кутку гуртувалась довкола нас. Адже напампати галку² під час гри в копанку³ в Конюхах можна було роверною помпою тільки у Миколи Шагайового (наше вуличне прізвисько Шагай, Шагайові).

У моїй дитячій пам'яті, крім навідування до нашої оселі польських жандармів у питаннях патріотичної діяльності молодих націоналістів села, а заодно і батька, через кого зі Львова до сільської «Просвіти» потрапляла заборонена польською владою націоналістична література.

¹ Ровер – велосипед (діал.).

² Галка – м'яч (діал.).

³ Копанка – гра у футбол.

У 1939 році на польовій дорозі зі сторони Помор'ян, за Кобасою, застрягла невеличка легківка з польськими жовнірами¹. Ми, дітлахи, разом із старшими хлопцями виштовхували цю кумедну машину з польових баюр і, коли вона набирала швидкості, щоби знов застрягти, оббризкані багнюкою бігли їй наввипередки. Найбільше нас дивувало, для чого це авто було оперезане акуратно нарубанним полінням дров? А запах бензину? Він був якийсь особливо їдкий і тривожний і в наших відчуттях, за розповідями старших, навівав запах війни, котра невблаганно наближалась до наших українських осель.

«Золотий вересень» 1939 року. Найбільш активні прихильники більшовицько-комуністичної влади – мешканці нашого села Кнюхи зустріли російських «визволителів», а заодно й ошуканих східно-українських братів хлібом-сіллю. За короткі трагічні 1939-1941 роки по всій Західній Україні пронеслася жахітлива хвиля червоного терору. Близько мільйона галицьких українців безбожний режим Сталіна виселив у Сибір, тисячі свідомих патріотів кинуті в тюрми. Підставою слугувала належність чи до товариства «Сільський господар» чи до «Просвіти», «Сокола», «Лугу», «Союзу українок», які розцінювалися ворожими радянській владі. Панічно тікаючи від німецьких націонал-соціалістів, енкаведисти за наказом з Кремля без звинувачень, без суду і слідства розстрілювали тисячі в'язнів майже у всіх районних і обласних тюрмах Західної України. Серед них – найбільш масові й жорстокі у містах Бережани, Тернополі, Дрогобичі, Чорткові, Львові.

Серед тисяч невинно убієнних у львівській в'язниці на вулиці Лонцького закатовано і нашого дорогого стрія Михайла Новоринського. Над в'язнями перед стратою московські катюги-садисти справляли свій останній сатанинський бал: живцем виколювали очі, різали і живцем зривали паси шкіри із спини, виривали нігті на руках, забивали цвяхи в зап'ястя ніг. Таких знущань, окрім українців, не зазнала жодна європейська нація!

У перші дні нацистсько-радянського зіткнення мені запам'яталося, як у розпачі до нас прибігла двоюрідна сестра Зіта. Вона допомогла швидко взутися братові Славкові, збрала всіх нас і своїх дітей, щоб негайно вибиратися з дому кудись у рови, а найкраще – в ліс... У небі, десь високо, вже було чути приглушений гул двигунів німецької військової авіації. Мама ходили і ламали собі руки, бо тата, як колишнього військового польської армії, москалі неодмінно заберуть на фронт.

На початку липня 1941 року з Козівського району втекли останні карателі-енкаведисти, на оболоні нашої вулиці Клибанівка місцеві націоналісти зустріли нових «визволителів» - німецьких вояків з українськими національними стягами.

¹ Жовнір – стрілець (діал.).

В надії, що німецька армія зламає хребет більшовицькій Росії і тепер, у тій военній круговерті, український народ під проводом Організації українських націоналістів Степана Бандери вкотре не упустить історичний шанс – здобуде Українську самостійну соборну державу.

Ми з батьком вийшли до нашої церкви і битим шляхом дісталися міста Поморяни. Йдучи гостинцем, попри нас із гуркотом несподіваного літнього грому промчався військовий кортеж німецьких мотоциклістів. За ними рушили великі вантажівки з гарматами. На машинах повно військових. Далі - величезні гусеничні армади. Суцільний гул.

30 червня 1941 року у Львові, а 7 липня в Тернополі Організація українських націоналістів Степана Бандери проголосила Акт відновлення української державності. Нацисти змушені були показати своє справжнє лице. Негайно заарештовані Степан Бандера, Ярослав Стецько та інші представники щойно створеного українського уряду і проводу ОУН.

Під час неімецької окупації восени 1943 року мене віддали до 1-ї класи Конюхівської початкової школи Першою моєю вчителькою була дружина досвідченого педагога Бережанського повіту – директора цієї школи Михалинича. Навчання у школі проводилося тільки українською мовою. Польська окупаційна мова, котра до німецької окупації була обов'язковою до вивчення навіть у молодших класах, логічно відпала, як мова польської держави, окупованої нацистами. Німецька мова ще не закріпилася і для нас була більш чужою, ніж польська. Хоч пам'ять у людей старшого покоління про австрійську, теж окупаційну владу, збереглася з кращої сторони, ніж це було щодо поляків, чи тепер – уже до німців.

При нагоді не можу не сказати пару теплих слів поваги і пошани в пам'ять визначного педагога села Конюхи пана Михалинича. Володіючи примним і сильним баритоном, він був постійним учасником богослужінь у нашій церкві на Куті. Як вроджений педагог, він дбав, що діти кожної сільської родини вчилися і здобували хоч яку освіту. Директора таємно, при невідомих обставинах, нічної пори вивели з дому – і більше ніхто його не бачив. Приводом для злочину використали його велику національну ідею єднання братів-українців Східної і Західної України. Це був великий моральний удар. Прийде час, і доброго українця пана Михалинича вшанують гідно мої Конюхи.

....

Влітку 1944 року німецька армія відступила на захід, до нас повернулися «визволителі». На деякий час в селі встановилося затишшя. Мій батько та всі інші чоловіки села від провідників ОУН отримали

вказівку: влаштовувати криївки, щоби уникнути мобілізації в радянську армію.

Батько, як добрий господар і колишній артилерист польської армії, вирішив пройтися найближчими полями, щоб оглянути місця колишніх розташувань німецької армії. Там він виявив лінію зв'язку та міцний, ізольований червоний дріт і притягнув його на подвір'я. Коли батько мотав бухту, несподівано постав радянський солдат.

- Ти что долаєш, сволок? – кричить.
- Ось знайшов німецький трофей – провід. Вирішав змотати...
- Для чево?! – кричить.
- Подумав: для огорожі у дворі пригодиться...
- Я тебе на голову намотаю! – на весь двір верещить москаль.

Ледве вимотався батько від нового «визволителя». Так вперше ми побачили військовика радянської армії, хто перший «привітав» нас із попередньою перемогою над нацистами...

У цьому ж 1944 році мій батько в числі інших небагатьох односельців в якості гарматного м'яса примусово був таки забраний вряди збройних сил СРСР. Їх кидали в бій з однією гвинтівкою на 5-10 чоловік. У житті він був оптимістом, нікого й нічого не боявся. Змолоду любив і поважав зброю, все життя беріг її, хоч ніколи нею не користувався. А так як воювати за чужу «Родіну і Сталіна» він, звісно, не збирався, то в скорім часі опинився у німецькому полоні, де районі Козлова¹.

Невдовзі влаштував втечу з німецького полону.

....

* * *

Часто нашому патріотичному вихованню сприяла і сама російська комуністична система освіти. Зокрема, коли учителька-східнячка з новітньої історії СРСР нам розказує, як важко жилося народові при експлуататорах-поміщиках, а перед нами зі сторінки книги вривається в очі картинка: «за подушне у селянина тягнуть корову з хліва», то я й не втримався і кажу: «Ніно Іванівно! Та це ж картина з нашого села Конюхи! На днях уповноважений по поставці хліба державі, активіст Бобошко із зграєю стрибків, у нас робили обшуки. Шукали не тільки зерно. А чи й,бува, не заховали ми шкіру з кабана, добивали, коли здамо шерсть, виконаємо план по поставці державі м'яса, молока, яєць, сплатимо податок за нерухомість, за яблуні, що ростуть в саду, тощо?» Ніна Іванівна, червоніючи, мовчала. І співчутливо дивилась у наші чисті юначі очі, ніби промовляючи: «Дорогі мої бандерівці! Я розумію вас. Я – з

¹ Козлів – селище Козівського району Тернопільської області.

вами!..»

Пізніше, після ув'язнення, маленьке фото 2х3 вчительки, котре зроблено було мною своїм фотоапаратом «Любитель» у школі, я між підошвою та устілкою свого взуття проніс через всі московські каземати – тюрми, карцери, пересилки і навіть зберіг до сьогодні. Такі реліквії гартували нашу юначу волю і стверджували віру у священну правоту нашої боротьби за волю України.

Водночас ідеологічна комуністична отрута прищеплювалась учнівській молоді із самого малу. Партійні апологети виношували ідею створення організації ленінського комсомолу. За кожною школою був закріплений фізрук (чому не політрук?) та учитель співів про комуністичний рай на землі та щасливе, вільне, заможне життя у щасливій і вільній Країні Рад.

....

Розділ III

«Україно! Яка ти свята!»

УКРАЇНІ

*Миколі Самійленку, українським
поетам, усім борцям за волю в день
проголошення святої незалежної
України присвячую.*

Воскреснеш, встаєш, Україно,
З вогню повстаєш, з-під багнетів.
Хто любить матір до загину,
Той від народу йде поетом.

Від половців до хан Батия,
І аж до сталінського склепу
Не впав народ мій до пігмея,
Бо українським був поетом.

Освенцім, Талергоф, ГУЛАГи –
Катів кривавих амулети.
Та здібний вибороть державу
Лиш той народ, хто є поетом.

Від лихоліть, від чвар, від зради
Аж до державницького злету,
Дух запорожців, вольність ладу
Зродив народ, бо був поетом.

Повстанча вільна Україно!
З глибин віків йдеш, від Мазепи.
Тепер, я знаю, ти не згинеш,
Бо всі сини твої – поети.

Ти бережись лиш Московії.
В ній – згуба наша, зло планети.
Єднайтесь юні, молодії!
Повстаньте, зранені поети!

До Винниченка ще й Донцова
Українська стала «альфа» й «бета».

Зродилась нації основа.
Шевченко, Стус – були поети.

Франко й Грушевський дійсно зримі,
Лиш би Чорнобиль канув в Лету!...
Верни нам,, Боже, Україну
І ненароджених поетів!

Єднайсь в добрі, моя родино!
Знаменний час, небес прикмета.
Вітай нас, рідна Україно!
Своїх дітей, святих поетів!

Краматорськ, 16 липня 1990 року

ВКРАЇНА

В садах неозора.
Невпинна в просторі.
І в голосі ти –
Лиш весна.
У серці вкраїнським
Глибока, як море.
Україно!
Яка ти ясна!
Стрімка, наче мрія,
Легка в небо крилі
І в праці –
Натхненна така...
І личенько блідне,
І рученьки милі.
Україно!
Яка ти свята!

м. Слов'янськ. 20 травня 1957 року

ЛЬВОВУ

Привіт й поклін
Тобі, мій Львове,
Наш край Донецький
Засилає.

У вільнім співі,
В моїм слові
Ясна краса твоя
Сієє.
Як відбиток сонця,
Днів рожевих,
Пісень твоїх нам
Не забути.
Скажи, мій Львове,
Брату Леву,
Що серцем хочу
З вами бути.
Високий Замок
Десь сумує
Без мого погляду
Дивного.
І Каменяр –
Грізна статуя –
Ясніший все
Ясного Бога.
Привіт й поклін вам,
Львівські далі.
Львів'яни щирі.
Хлопці, юнки!
В осінні дні,
Та не зів'ялі,
Я шлю свої вам
Подарунки.

Слов'янськ. 1957 рік

* * *

Поцілунків мені не даруй,
На роботу стежок не показуй,
Весняних вечорів не марнуй –
Розлюби мене, дівчино, зразу.

Що тобі, що я хлопець сердечний,
Не донецький шахтар я, ой ні!
Покохати мене необачно –
Галичанка присниться мені.

Бо не той я, що можна зустріти
В Краматорських цехах за станком,
Зацвітуть на Донеччині квіти,
А до мене прийдуть, наче сон,
Тернопільські місячні ночі,
Зашумлять винниківські гаї,
І у Львів на Богданову площу
Полетять палкі мрії мої.

Ти зустрінеш тут хлопця другого
І забудеш мене. Я – чужий.
Тільки в серці моєму тривога,
Що шукати буду твоїх очей.

У безмежнім людським океані.
Ой, Донеччино синя! Прощай!
Від кохання палкого я п'яний,
Бо кохання – незвіданий край.

Поцілунків мені не даруй.
На роботу стежок не показуй,
Весняних вечорів не марнуй –
Розлюби мене, дівчино, зразу.

с. Ганівка, Донеччина. 1960 рік